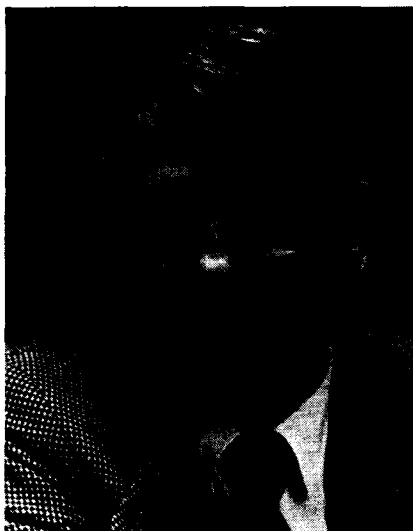

Hoe maakt u het?

„Goed, dank u”. Zo hoort het. Weinig dingen zijn zo onhoffelijk als een ander vertellen hoe je het maakt. „Goed”, is het antwoord, en verder niet zeuren. Ook economen houden zich aan die gedragscode. Zij zijn van nature geïnteresseerd in de vraag hoe mensen *dingen* maken, in productiefuncties en in vragen van efficiency en effectiviteit. Ze zijn natuurlijk ook wel nieuwsgierig hoe mensen het *zelf* maken (hun welvaart bevorderen en beleven), maar dat vinden ze een griezelig onderwerp. De meesten laten het liggen, uit angst om van voyeurisme verdacht te worden of, erger nog, betrapt te worden op een interpersonale nutsvergelijking.

Het gevolg is dat de traditionele welvaartstheorie ophoudt op het moment dat het interessant wordt. Heel langzaam komt daar verandering in. Relatieve welvaartsposities van mensen worden niet langer gezien als alleen maar afhankelijk van hun beschikkingsmacht over geld of goederen als zodanig, maar ook als functies van wat ze daarvan weten te maken. Niet alleen de productie, ook de consumptie kan als een transformatieproces beschreven worden, in het laatste geval als een „huishoudproductiefunctie”. Zo'n functie laat zien dat behoeftenbevrediging niet alleen afhangt van wat we aan materiële zaken beschikbaar hebben, maar ook van de menselijke factor in het omgaan daarmee – van de vaardigheden die we in huis hebben en van ons organisatievermogen. Een geboren kok weet er meer van te bakken. Anderen doen meer met een pakje Leeuwezegel dan ik met Echte Boter. En verder is een belangrijk nieuw inzicht dat de dingen die wij gebruiken om het mee te maken, doorgaans meer dan één dimensie hebben: het zijn bundels karakteristieken. Mijn auto is een vervoermiddel, een regenjas, een hopelijk niet al te slechte investering en, alweer hopelijk, een bron van jaloezie voor mijn buurman. Ook hier komt mijn vaardigheid in het beeld: als ik niet zo slecht reed, zou ik meer van dat ding genieten. Of neem brood. Dat is een voedingsmiddel, en als zodanig een bundel karakteristieken die we kunnen uitdrukken in calorieën, proteïnen enz. Maar ook een sociaal goed (even samen een broodje eten) en, in sommige culturen, een teken van welstand. Een voedingsmiddel is evenwel nog geen voedingsresultaat. Dat laatste hangt onder meer samen met de vraag of we een doorjager zijn, en verder met onze omvang, leeftijd, lichamelijke inspanning, gezondheidstoestand (denk aan lintwormen of zwangerschap), met de medische zorg die voorhanden is en

met het klimaat waarin wij leven. Bij de resultaten die we kunnen boeken met brood als sociaal goed of als teken van welstand is een dergelijk rijtje ook te bedenken.

Wie weet hoe ik het maak zal begrijpen dat ik dit niet allemaal zelf bedacht heb. Het broodvoorbeeld is ontleend aan het nieuwste boek van Amartya Sen, *Commodities and capabilities* (Amsterdam, 1985), waarmee hij voortbouwt op zijn omvangrijke werk op nutstheoretisch gebied en op wat liefhebbers al herkend zullen hebben als de inbreng van bekende namen als Lancaster, Scitovsky, Hirsch en Becker. In dit boek zet Sen zijn kruistocht voort tegen een te nauw omschreven nutsbegrip als exclusieve toetssteen voor een optimale welvaart. Hij betoogt dat het traditionele denken over nutsmaximalisatie leidt tot verwaarlozing van persoonskarakteristieken en omgevingsfactoren („physical-condition neglect”) en van verschillen in individuele waardering („valuation neglect”). Het eerste bezwaar zal duidelijk zijn na het bovenstaande verhaal over brood, boter en automobielen. We moeten het functioneren van mensen in de beschouwing betrekken als we het over het maximeren van hun welvaart hebben. Sens tweede bezwaar ligt wat subtieler. Ook als twee mensen dezelfde smaak hebben, vergelijkbaar functioneren (dezelfde vaardigheden en inzet vertonen) en beschikken over dezelfde bundels goederen-karakteristieken (als beider nutsfuncties in die opzichten dezelfde specificatie hebben, zeggen de liefhebbers), kan de een meer behoeftebevrediging ervaren dan de ander. Want er zijn nu eenmaal zonnige en sombere types.

Allemaal pure theorie, ja. Maar wel degelijk van belang voor de praktijk van de economische politiek, al besteedt Sen daar zelf weinig aandacht aan. Zijn denken helpt ons om af te bakenen hoever een overheid moet gaan in wat de ambtseed des Konings zo visionair het „bevorderen van de algemene en de bijzondere welvaart” noemt. Wie mensen gelijk wil berechtigen, zal verlangen dat de overheid hen tegemoet komt als hun functioneren door objectieerbare persoonskarakteristieken of omgevingsfactoren belemmerd wordt. Dat is de ratio achter een goede regeling voor

zwangerschapsverlof, bouwvoorschriften om gebouwen toegankelijk te maken voor gehandicapten en een extra schoonmaakebeurt voor de buurt na een marktdag. Zolang het om min of meer objectieerbare zaken gaat kan de vaststelling van dergelijke compenserende verschillen geschieden door parlementariërs als maatschappelijke preferentiemakelaars, in een proces van wat Hennipman intrapersonale nutswaardering genoemd heeft.

Moeilijker ligt het met verschillen in de individuele subjectieve waardering van de zaken waaraan wij nut ontleen. Daarbij moeten we onderscheid maken in verschillen in perceptie *tussen* en *binnen* sociale groepen, een onderscheid dat bij Sen niet uit de verf komt. Als verpauperde mensen zich, als groep, schikken in hun lot (de paria's in India, of de Friese arbeiders die Troelstra destijds hield als „behoefte-loos”) kunnen andere sociale groepen van de overheid verlangen dat zij daarin niet berust; dat is dan weer een taak voor politieke intrapersonale nutswaardering. Maar binnen dezelfde sociale groep zijn verschillen in subjectieve behoeftenbevrediging bij overigens identieke nutsfuncties geen overheidszaak. De overheid kan trachten voorwaarden te scheppen voor een optimale behoeftebevrediging, maar niet verantwoordelijk worden gehouden voor verschillen in de individuele nutsbeleving. Of we een zonnig of een somber type zijn is onze eigen zaak, waar geen minister van Gelukzaligheid tegen opgewassen is.

Kortom, voor wie zoekt naar een operationalisatie van de welvaartstheorie in de economische politiek gaat Sen een brug te ver. Het pikante is dat hij dit boek baseerde op zijn in 1982 in Amsterdam gehouden Hennipman-lezing, zonder te beseffen dat de man die hij daar eerde hem veertig jaar vóór was. Want toen al publiceerde Hennipman zijn opstel „Nut, nuttigheid en objectieve gebruikswaarde” (*De Economist*, 1943), waarin hij het onderscheid maakte tussen *nuttigheid* als objectieerbare eigenschap van een goed, en *nut* als subjectieve nutsbeleving.

Hennipman publiceert nog steeds, vorig jaar nog een interessante polemiek met Mishan. Naar ik begrijp komt er nog meer aan. Dat zijn altijd weer publikaties om reikhalzend naar uit te zien, want mijn leermeester maakt het als vanouds uitstekend. Dank u.